

Snikstigmatisering

Metonymisk representasjon av muslimar i kronikkar om *islamofobi* og *snikislamisering*

Mikkel Ekeland Paulsen

Kategorien MUSLIM og hans eigenskapar er, og har lenge vore, gjenstand for politisk debatt i Vesten. I kjølvatnet av eit terrorangrep mot ein norsk moské i 2019 deltok leiande norske politikarar i ein debatt om *islamofobi* og *snikislamisering*. I denne artikkelen analyserer forfattaren metonymiske framstillingar av muslimar i tre kronikkar frå denne debatten, skrivne av to leiande norske politikarar frå partiet Framstegspartiet. Kvar kronikk har metonymiske framstillingar som reflekterer korleis politikarane omgrepsleggjer kategorien MUSLIM. Med andre ord bidreg metonymane til å illustrere kva slags haldningar og handlingar politikarane oppfattar og framhevar som typiske for muslimar. I dei aktuelle kronikkane vert metonymi nytta for å generalisere handlingar og haldningar hjå eit avgrensa utval muslimar til muslimar som gruppe. Jamvel om det ikkje finst nokon døme på direkte islamofobisk metonymibruk i kronikkane, vidarefører metonymibruken til politikarane eit stigmatiserande omgrep om muslimar.

1 Innleiing

I august 2019 gjennomførte ein ung mann ved namn Philip Manshaus eit angrep på moskeen Al-Noor Islamic Centre i Bærum. Dette bidrog til å aktualisere ein debatt om islamofobi og høgreekstremisme i Noreg. Somme, mellom andre Abid Raja frå partiet Venstre, brukte dette høvet til å etterlyse ein handlingsplan mot islamofobi. Andre,

mellom andre Jon Helgheim frå Framstegspartiet (heretter Frp), brukte høvet til å påpeike at *islamofobi* er eit konstruert omgrep. Siv Jensen brukte det same høvet til å reaktualisere ein debatt om *snikislamisering*.

I denne artikkelen rettar eg eit kritisk blick mot eit utsnitt av ordskiftet som etterfølgde det nemnde angrepet. Meir spesifikt analyserer eg kva for omgrep om muslimar og islam som teiknar seg i det aktuelle materialet. For å undersøkje dette vil eg gjere ein metonymianalyse av tre kronikkar med eit einsidig fokus på metonymiske framstillingar av muslimar.

Metaforanalyse har etter kvart vorte ein mykje brukt metode for å analysere ulike typar diskursar. Metonymianalyse er på si side ikkje like mykje brukt, trass i at metonymi, som metafor, slett ikkje er noko sjeldsynt fenomen i korkje språk eller tanke. Det har etter kvart kome nokre internasjonale arbeid som analyserer metonymi i politisk språkbruk (sjå mellom anna Meadows 2006; Ferrari 2007; Biernacka 2013). I norsk kontekst finst det førebels berre nokre få undersøkingar av politisk språkbruk der analyse av metonymi spelar ei birolle i høve til analyse av metaforar (sjå mellom anna Paulsen 2018; Mannsåker 2018). Men det finst ikkje, som eg har funne, noko norsk arbeid som utelukkande konsentrerer seg om metonymibruken i ein politisk diskurs slik eg gjer i denne artikkelen.

Littlemore (2015, 1) påpeiker at metonymi er ei meir subtil og løynd tydingsoverføring enn metafor. Samstundes er ein av hovudfunksjonane til metonymi å abstrahere bort kompleksitet og å gi ei forenkla framstilling av røynda (Littlemore 2015, 65). Begge desse kjensgjerningane gjer metonymi til eit potensielt ynda verkemiddel i politisk språkbruk.

I denne artikkelen spør eg: Med utgangspunkt i metonymibruken, korleis vert muslimar omgrepsleggjorde av politikarar som etter eit terrorangrep retta mot muslimar, anten nektar for at islamofobi finst, eller pensar ordskiftet over på snikislamisering? Og korleis kan desse omgrepa seiast å byggje på stigmatiserande bilete av muslimar? For å svare på desse spørsmåla gjer eg fyrst greie for korleis metonymi kan knytast til kategorisering, sosiale representasjonar og islamofobi. Eg gir vidare ein gjennomgang av materialet og analysemetoden før eg presenterer dei viktigaste funna i analysen. Avslutningsvis diskuterer eg om det finst metonymiar i kronikkane som inngår i å skape islamofobe, stereotypiske eller på anna vis stigmatiserande framstillingar av muslimar.¹

---

¹ Eg identifiserer ikkje meg sjølv som muslim. Ei heller har eg inngåande kjennskap til islam. Artikkelen er basert på ein reint språkleg analyse av språklege framstillingar av muslimar.

2 Teoretisk bakgrunn

I dette kapittelet framstiller eg metonymi som ei form for kognitiv snarveg i språk og tanke. Eg legg særleg vekt på korleis ein ved hjelp av metonymiske overføringar kan abstrahere bort kompleksitet i årsakstilhøve eller variasjon mellom medlemmar av same kategori. Denne abstraksjonen diskuterer eg i samband med prototypikalitet, sosiale representasjonar og islamofobi.

2.1 Metonymi og prototypikalitet

Metonymi oppstår som følgje av at språkbrukarar stundom tenkjer, snakkar eller skriv via kognitive snarvegar. Som Littlemore (2015, 65) er inne på, er ein av funksjonane til metonymi å abstrahere bort kompleksitet i tenking og kommunikasjon. Eit kjent døme på dette er ei formulering som «Churchill bomba Dresden», som berre i metonymisk forstand kan seiast å vere sann. Det var nemleg ikkje Churchill sjølv som slapp bombene over Dresden, men snarare utkommanderte pilotar som Churchill hadde øvste kommandoen over. Formuleringa abstraherer altså vekk kompleksitet frå det faktiske sakstilhøvet ho skildrar, samstundes som ho framhevar at Churchill hadde ansvar for bombinga.

I metonymiske framstillingar kan ein leggje opp til eit referensielt byte gjennom til dømes at ein brukar kjelda *sjukehus* for å referere til dei tilsette ved sjukehuset. Ein kan òg bruke ein proposisjon som *å trekkje på skuldra* for å framstille ein annan proposisjon, nemleg at ein ikkje veit (sjå til dømes Warren 2002). I dette høvet kan den metonymiske kjelda *å trekkje på skuldra* vere ei skildring av noko som faktisk finn stad fysisk og visuelt i røynda. Likevel kan ein med utgangspunkt i kva som er relevant i konteksten, avgjere at proposisjonen peiker på ein annan proposisjon, og at uttrykket er døme på metonymi.²

I denne artikkelen vil eg konsentrere meg om metonymi knytt til framstillinga av muslimar som gruppe og gudstrua islam. Som mange før meg har peika på, har språklege framstillingar evne til både å spegle og forme omgrepsleggjeringa av ulike fenomen (sjå til dømes Evans og Green 2006; Meadows 2006). I det følgjande tek eg for meg metonymi i samband med kategorisering, det vil seie samanhoping av einingar som anten formelt eller mentalt tilhøyrer éi og same gruppe. Eg gjer altså greie for kva slags rolle metonymiske uttrykk spelar med omsyn til å aktivere og forme mentale kate-

---

² Skuldertrekket opptrer ofte saman med eit svarord eller i tidsrommet der ein ville forventa eit svarord. Ut frå prinsippet om relevans vert det då tolka som ein stadfortredar for eller modifisering av svarordet, framfor som ei ubetydeleg fakte.

goriar. Eg vil bruke både *omgrep* og *mental kategori* for å referere til den mentale kunnskapsbasen hjå språkbrukarar knytt til fenomenet muslimar. *Omgrep* viser til vårt mentale bilete av kva ein muslim er, og kva slags konnotasjonar og assosiasjonar me har til dette fenomenet. Når eg brukar *mental kategori* om det same, er det for å framheve at omgrepet ein har for kva ein muslim er, bestemmer kva slags kjenneteikn og menneske ein sorterer inn i den verkelege gruppa med tilhengjarar av islamsk tru. Samstundes finst det ein distinksjon mellom den verkelege kategorien, altså gruppa med menneske som faktisk er muslimar, og vår oppfatning av han, det vil seie mellom den verkelege kategorien og vår korresponderande mentale kategori. Meir om dette i avsnitt 2.2.

Lakoff (1987) knyter metonymi til prototypikalitet og gir ei utfyllande skildring av tilhøve som gir opphav til kognitive prototypeeffektar. Prototypeeffektar oppstår på bakgrunn av asymmetri mellom medlemmane i ein kategori, som til dømes at somme medlemmar vert oppfatta som meir sentrale, typiske, viktige eller definerande enn andre (Rosch 1973). Det finst til dømes eit asymmetrisk tilhøve mellom ein struts og ein sporv som medlemmar i kategorien FUGL, og mellom ei adoptivmor og ei biologisk mor som medlemmar i kategorien MOR, der dei to sistnemnde i kvar kategori vert oppfatta som meir sentrale og typiske representantar for kategorien sin enn dei to fyrstnemnde. Ein typisk prototypeeffekt er at dei sentrale medlemmane kan verte brukte som stadfortredarar for kategorien som heilskap. Dei kan med andre ord verte brukte som kjelder i metonymiske framstillingar av kategorien.

Lakoff (1987, 84–88) gir eit oversyn over ulike eksemplartypar som kan gi opphav til nett denne prototypeeffekten. Han kallar dei *metonymiske modellar*.

- **Stereotypiske eksemplar:** Desse er ofte medvitne og gjenstand for offentleg diskusjon. Ein stereotypi vert brukt i resonnering og i kulturelle forventingar, sjølv om han ofte vert vurdert som usann og overdriven. Ein stereotyp ungkar er ifølgje Lakoff maskulin, promiskuøs og ikkje spesielt husleg. Ein faktisk ungkar som passar til desse skildringane, vert dermed oppfatta som ein meir typisk ungkar enn ein som ikkje gjer det. Ungkarsstereotypien gir med andre ord opphav til prototypeeffektar innanfor kategorien. Eit stereotypisk eksemplar kan verte oppfatta som representant for kategorien som heilskap. Til dømes kan ein brautande og høglydt bergensar i større grad verte oppfatta som ein representant for bergensarar som gruppe enn ein som er sjenert og saktmodig.
- **Typiske eksemplar:** Skilnaden på stereotypiar og typiske eksemplarar er at sistnemnde er undermedvitne. Dei vert på same måte som stereotypiar brukte til resonnering, men ikkje til kulturelle forventingar. Eit typisk eksemplar på ein fugl er til dømes ein sporv, medan ein struts er eit mindre typisk eksemplar. Dette fordi eigenskapane til ein sporv er nærare knytte til den overordna kategorien FUGL enn eigenskapane til strutsar. Lakoff påpeiker at denne skilnaden i

typikalitet gir opphav til prototypeeffektar. Til dømes vil me ofte generalisere ut frå ein meir typisk medlem til ein mindre typisk, men ikkje motsett. Me har lettare for å tenkje at eigenskapane til sporvar også gjeld strutsar enn vice versa.

- **Saliente eksemplar:** Det er ikkje uvanleg at særleg iaugefallande eller saliente medlemmar av ein kategori kan verte brukte til å stå metonymisk for heile kategorien. Til dømes er forliset til RMS Titanic eit særskilt salient eksemplar i kategorien SKIPSFORLIS, difor vert det truleg oppfatta som eit meir typisk skipsforlis enn andre. Lakoff siterer Tversky og Kahneman (1983) på at saliente eksemplar kan påverke sannsynsrekning gjennom at hypotetiske fenomen vert vurderte som meir sannsynlege om dei inneheld ein salient komponent. Til dømes vert det vigd meir merksemd mot dødsfall som følgje av bilulykker enn til dødsfall som følgje av lungesjukdom, og difor kan ein oppfatte det som meir sannsynleg at ein døyr i ei bilulykke enn at ein døyr av lungesjukdom (sjølv om det statistisk sett er mykje meir sannsynleg å døy av sistnemnde (sjå Strøm 2020)).

Prototypeeffektane som oppstår på bakgrunn av dei metonymiske modellane skildra ovanfor, kan leie til metonymiske representasjonar og oppfatningar. Det at sporvar vert oppfatta som meir typiske fuglar enn pingvinar, gir opphav til prototypeeffektar som at ein lettare ser for seg ein sporv enn ein pingvin når ein vert eksponert for ordet *fugl*. Dette utgjer då grunnlaget for at ein kan representere kategorien FUGL metonymisk gjennom til dømes eit bilete av ein sporv, mens eit bilete av ein pingvin berre representerer den underordna kategorien PINGVIN.

2.2 Forankring og abstrahering

I denne artikkelen vil eg som nemnt studere metonymi knytt til kategorien MUSLIM. Dette inneber òg å studere sosiale representasjonar av den bestemte gruppa. Moscovici og Duveen (2001) framhevar to grunnleggjande prosessar som formar sosiale representasjonar, nemleg «forankring» (*anchoring*) og «abstrahering» (*abstracting*) (Koller 2014).³ *Forankring* knyter seg til menneske og korleis me uavlateleg forankrar menneske innanfor preformulerte kategoriar. I staden for å opprette ein ny kategori for kvar person me vert eksponerte for, forsøkjer me heller å plassere vedkomande innanfor den eksisterande mentale kategoriinndelinga vår. Sjølv om personen ikkje passar heilt til ein preformulert kategori, vil me, i staden for å justere kjenneteikna på dei mentale kategoriene våre, justere oppfatninga vår av personen slik at ho passar til éin eller fleire kategoriar. Om ein til dømes møter ein person frå ein

---

³ Moscovici brukar ikkje denne termen sjølv, men forklarar innhaldet som Koller (2014) knyter til abstrahering.

minoritet som ikkje har dei eigenskapane ein forbind med minoriteten, vil ein truleg klassifisere vedkomande som ein atypisk medlem av minoriteten, i staden for å endre oppfatninga si av minoriteten. Me forankrar personen i høve til kategorien, og ikkje motsett. Til grunn for forankringsprosessen ligg ein prototypisk kategoristruktur. Me har ein klar idé om kva ein typisk medlem av ein kategori er, og me jamfører andre potensielle medlemmar av kategorien med denne prototypen. Prototypen kan med andre ord seiast å vere ein fordom som påverkar korleis me klassifiserer og fortolkar verda ikring oss.

Abstrahering inneber ifølgje Koller (2014) at ein vel ein vilkårleg eigenskap og brukar han som basis og referansepunkt for ein kategori. «Vilkårlege» plar likevel ikkje slike definerande eigenskapar å vere. Ofte er det slik at særskilt iaugefallande eigenskapar tener som referansepunkt for ein kategori. Om ein høyrar snakk om kyklop, vil ein truleg førestille seg ein skapning med berre eitt auge. Ulike folk har moglegvis varierende førestillingar om korleis ein typisk kyklop ser ut, men det eine auget er truleg tilstrekkeleg iaugefallande (!) til at det inngår i dei fleste. Denne eigenskapen tener såleis som referansepunkt og basis for kategorien KYKLOP. Eit anna ord for 'iaugefallande' er *salient*. Prosessen med abstrahering er nært knytt til Lakoff (1987) sitt omgrep om saliente eksemplar, gjennom at saliente eksemplar per definisjon har saliente eigenskapar, og at desse saliente eigenskapane kan tene som referansepunkt for den aktuelle kategorien. Til dømes kan ein tenkje seg at klede som burka, hijab eller nikab framstår som saliente eigenskapar ved muslimske kvinner, og at muslimske individ som har på seg slike klede, vert oppfatta som saliente og difor typiske eksemplar av kategorien MUSLIM. Muslimar med desse kleda kan såleis verte sett på som meir typiske enn muslimar utan. Samstundes finst det mange andre konnotasjonar knytte til kategorien MUSLIM, og det er difor ikkje med naudsyn slik at desse kledeplagga utgjør nokon basis for kategorien.

Når ein snakkar om abstraherte kategoriar eller prototypar av ein kategori, er det viktig å presisere at ein er på eit mentalt, førestilt nivå. Som påpeikt i avsnitt 2.1, finst det ein distinksjon mellom mentale kategoriar og verkelege ute-i-verda-kategoriar. Som Lakoff (1987) påpeiker, er tankeapparatet fantasifullt (*imaginative*), noko som påverkar dei mentale omgrepa våre og skapar ein avstand mellom det som reelt sett finst ute i verda, og det me førestiller oss at finst der. Førestillingsevna generaliserer over røynsla me har, noko som i tur skapar forventingar til det me møter. Om ein møter på ein framand muslim, vil ein forventast at vedkomande er omtrent slik ein har røynsle med at muslimar er. Dette er då basert på det mentale omgrepet ein har for muslimar ut frå eiga røynsle og eksponering, ikkje på kva som er reelt eller typisk for muslimar i verda, reint statistisk sett. Ein kan, for alt ein veit, ha urealistiske forventingar til korleis muslimar er, gjennom at ein har lite eller uvanleg røynsle med muslimar og islam.

Når eg snakkar om ute-i-verda-kategoriar, er det òg viktig å presisere at kategoriane ikkje har ein uavhengig eksistens utanom mennesket. Det er primært mennesket som kategoriserer, og kategoriane eksisterer ikkje som kategoriar utan vår mentale eller formelle samanhoping av einingar. Men einingane eksisterer, og det er dei eg refererer til med uttrykket verkelege (ute-i-verda-)kategoriar. Når eg nemner den verkelege kategorien med muslimar, meiner eg heilt enkelt den gruppa med menneske som definerer seg som dette, og som lyt reknast med om ein forsøker å seie noko om kva som gjeld for muslimar eller islam generelt. I denne gruppa finst det heilt klart ulne grenser mellom muslim og ikkje-muslim, og som eg kjem attende til, kan ein òg problematisere om det i det heile finst ei gruppe med menneske som det gir meining å sortere under paraplyen *muslim*.

2.3 Metonymi og islamofobi

Det er ikkje hensiktsmessig for denne artikkelen å gå altfor mykje i djupna på korleis ein kan definere islamofobi, då dette lett kan verte ein artikkel i seg sjølv. I staden nøyer eg meg med å presentere nokre kjenneteikn ved islamofobisk retorikk og islamofobiske førestillingar. Bangstad (2014) påpeiker at islamofobi alltid inneber éi eller anna førestilling om kva islam eller muslimar «essensielt sett er». Dette inneber at somme eigenskapar ved somme muslimar vert oppfatta som representative for samtlige som vedkjenner seg islamsk tru, og difor for religionen som heilskap. Med andre ord inneber islamofobi ei viss grad av abstrahering. Ein kan til dømes førestille seg at somme lèt særskilt saliente eksemplara av muslimar tene som prototypar, og at ein såleis har ein mental kategori for islam som er basert på desse saliente eksemplara. Ein lagar med andre ord ei abstrahert utgåve av den verkelege gruppa muslimar via eit knippe iaugefallande eigenskapar. Denne abstraheringa ligg som rettesnor når ein forankrar personar som muslimar, og styrer kva ein oppfattar som typiske og atypiske muslimar. Antipatiar mot islam kopla med det at ein trur og meiner at den abstraherte utgåva av kategorien er eit presist avbilete av den verkelege kategorien, eller representerer ein essens av den verkelege kategorien, er ifølgje Bangstad (2014) eit islamofobt utgangspunkt. Han påpeiker at det sjølvsagt ikkje finst noka overordna semje om kva som er essensen av islam mellom muslimar sjølve.

Ein viktig kritikk av termen *islamofobi* er at han gir eit feilaktig inntrykk av at det finst ein einskapleg storleik ved namn *islam* (Bangstad 2014; Halliday 1999) som er aktuell for alle muslimar. Sjølv om termen kan brukast for å kritisere fordomsfulle oppfatningar om kva religionen islam går ut på – og følgjeleg kva muslimar «er», underslår han moglegvis at religionen islam er noko som muslimar aktivt fortolkar og at det mellom sjølverklærte muslimske individ finst formidable mengder variasjon i korleis islam vert fortolka og praktisert. Eg vil i tråd med Bangstad (2014) operere med

islam og muslimar som faktiske storleikar, men avstå frå å betrakte dei som einskaplege eller finitte.

Store Norske Leksikon oppgir at det finst omlag 1,7 milliardar tilhengjarar av islam (Vogt 2019). Storleiken i seg sjølv sannsynleggjer at dette er ei mangfaldig gruppe. Eg vil ikkje freiste å karakterisere kva som er vanleg eller typisk for denne gruppa. Ifølgje den islamske truvedkjenninga trur alle muslimar på Allah (Gud) og at Muhammad er hans sendebod (Ghozlan 2018). Utover dette må ein truleg leite lenge for å finne eigenskapar som er felles for alle muslimar, og som ikkje også har ei viss utbreiing blant ikkje-muslimar.

At gruppa med menneske som definerer seg sjølve som muslimar, er stor og ueinsarta, står ikkje i vegen for at ein kan ha ei *oppfatning* om at alle muslimar har mykje til felles med kvarandre, og at det finst nokre karaktertrekk som er typiske for alle eller dei fleste muslimar. Språklege eller biletlege representasjonar som hevdar å oppgi objektive sanningar om islam og muslimar, og som kviler på personlege oppfatningar framfor vitskapelege undersøkingar, risikerer difor å gjenspegle den personlege, abstraherte kategorien MUSLIM, framfor å representere fakta om den verkelege kategorien. Slike representasjonar kan difor ende opp med å viske vekk mykje av den interne variasjonen som finst mellom ulike muslimar. Det kan til dømes vere at avsenderens omgrep om muslimar i stor grad er knytt til éin bestemd (og salient) underkategori av den verkelege kategorien, til dømes ei undergruppe med muslimar som har fundamentalistiske haldningar, jf. *abstrahering* (Koller 2014). Vedkomande kan såleis kome til å stå bak utsegner som generaliserer eigenskapar frå denne undergreina til å gjelde samtlege individ som vedkjenner seg islamsk tru. I eit slikt tilfelle vil ein kunne argumentere for at utsegnet er døme på ein metonymi, der ein underordna kategori vert brukt som metonymisk kjelde for å peike på ein overordna.

Seto (2011) påpeiker at det finst eit skilje mellom partonomi- og taksonomibasert metonymi. Det fyrste inneber delrelasjonar, medan det andre inneber typerelasjonar. Til dømes kan ein seie at eit stolbein utgjer ein del av ein stol, medan islam er ein type religion, ikkje ein del av ein religion. Seto hevdar at berre partonomibaserte relasjonar gir grunnlag for metonymi, medan taksonomibaserte lyt klassifiserast som *synekdoke*. Det er ikkje heilt opplagt kva slags type me finn knytt til muslimar og islam. Ein einskild muslim eller ei gruppe muslimar utgjer på den eine sida ei delmengde av alle muslimar. Samstundes utgjer vedkomande òg ein type muslim. Ein einskild muslim er uvegerleg ein undertype av muslimar i og med at vedkomande har ein bestemd bakgrunn, personlegdom og livssituasjon. Metonymi knytt til islam kan difor vere døme på partonomi- og taksonomibasert metonymi samstundes. Ein brukar ei delmengde til å representere ei større mengde (partonomi), samstundes som ein brukar

ein underkategori til å representere fleire sideordna og overordna kategoriar (taksonomi). Metonymi knytt til religionen islam og retningar innanfor denne vil truleg vere taksonomibaserte. Det gir nemleg meir meining å seie at ei bestemd retning er ein type islam enn ein del av islam. Sjølv om det er nyttig å skilje mellom partonomi- og taksonomirelasjonar, ser eg dei som såpass overlappande fenomen at eg vil avstå å bruke termen *synekdoke* i denne teksten. Eg vil i staden med utgangspunkt i Seto (2011) forsøkje å klassifisere dei aktuelle døma på metonymi som baserte på delrelasjonar, typerelasjonar eller bae.

3 Materiale og metode

I det følgjande vil eg presentere materialet og metoden som er brukt i analysen.

3.1 Materiale

Materialet som analysen byggjer på, består av tre kronikkar, sjå tabell 1.

Tittel	<i>Islamkritikk og hersketeknikk</i>	<i>Dette er snik-islamisering</i>	<i>Det er nok nå, Abid Raja!</i>
Forfattar	Jon Helgheim	Siv Jensen	Jon Helgheim
Dato	15.08.19	02.09.2019	18.09.2019
Kanal	NRK Ytring	VG	Aftenposten
Antal ord	780	770	690
Kode	Helgheim1	Jensen1	Helgheim2

Tabell 1. Oversyn over materialet

Dei tre tekstane knyter seg på ulike vis til terrorangrepet på moskeen Al-Noor Islamic Centre i Bærum den 10. august 2019. Det vart òg skrive andre kronikkar i kjølvatnet av dette angrepet. Utvalet består av dei kronikkane som vart skrivne av dei innvandringskritiske politikarane Siv Jensen (dåverande finansminister og leiar av Frp) og Jon Helgheim (dåverande innvandringspolitisk talsmann i Frp). Eg har konsentrert meg om desse fordi dei kritiserer muslimske skikkar og åtferda til einskilde muslimar og difor vil ha eit insentiv til å konstruere eit negativt bilete av islam. Kronikkane til Helgheim er begge svar på to kronikkar skrivne av politikaren Abid Raja frå partiet Venstre. Hans kronikkar inngår ikkje i analyse materialet sidan dei ikkje inneheld negative framstillingar av muslimar. Helgheim1 er eit svar på ein kronikk av Raja og ein kritikk av termen *islamofobi*. Helgheim hevdar i denne kronikken at islamofobi ikkje

finst, og at bruk av termen er ein hersketeknikk. Jensen¹ er ein respons på at tre kvinner ikkje handhelste på kronprins Haakon då han vitja den nemnde moskeen etter terrorangrepet. Jensen hevdar her at dette er eit døme på snikislamisering. Helgheim² er eit direkte svar på ein annan kronikk av Abid Raja, der Helgheim forsvarar retorikken til Frp og kritiserer retorikken til Raja.

Det er truleg mange analysar ein kan gjere med utgangspunkt i denne kronikkjeda. Til dømes kan ein undersøkje korleis eit ordskifte som byrjar med eit terrorangrep retta mot muslimar, endar opp med å handle om snikislamisering framfor muslimhat.

Min analyse byggjer på noko som går att i kronikkane til Helgheim og Jensen, nemlig språklege framstillingar av muslimske individ. Denne analysen vil kunne kaste lys over korleis ein ved hjelp av retoriske verkemiddel kan konstruere eit bilete av ein minoritet som harmonerer med ei bestemd politisk overtyding.

3.2 Metode

Ein stor del av metonymianalysen går ut på å identifisere metonymiar i teksten. Sidan metonymi er eit meir eller mindre allstadsnærverande fenomen, har eg valt å gjere ei språkleg avgrensing av materialet. I tekstane ser eg utelukkande på nomen- og possessivfrasar som refererer til eitt eller fleire bestemte eller ubestemde muslimske individ. Sidan ein gjennom metonymi kan nytte uttrykk for overordna kategoriar for å referere til underordna medlemmar og vice versa, vert hyperonym og hyponym til kategorien MUSLIM òg tekne med her.⁴ I tillegg har eg teke med frasar med nomenet *islam*, sidan namnet på religionen ofte blir brukt for å referere metonymisk til medlemmar av religionen. Frasane som passar til desse kriteria, vert så lesne i samanheng med den umiddelbare koteaksten og teksten som heilskap for å avgjere om dei er døme på metonymiske framstillingar.

Som Littlemore (2015) påpeiker og gir døme på, så finst det ikkje nokon beinveges, ufeilbarleg metode for metonymiidentifisering. Biernacka (2013) gir ei sjeldsynt skildring av korleis ein kan identifisere metonymi i tekst, men problemet med denne metoden, til liks med metaforidentifiseringsprosedyren til Pragglez Group (2007), er at han konsentrerer seg om metonymisiteten til leksikalske einingar, og dermed ikkje tek høgde for at større samanhengande tekststrenger kan utgjere til dømes proposisjonelle metonymiar.

I denne analysen vil eg ta utgangspunkt i nomen- og possessivfrasar og vurdere, sett opp mot koteaksten og ordskiftet for øvrig, om det finst ein kontrast mellom kva uttrykket i seg sjølv refererer til, og kva uttrykket sett i samanheng med konteksten og

---

⁴ Til dømes kan ein norsk muslim vere referent til det overordna uttrykket *nordmann*.

koteksten refererer til. Dersom det finst ein slik kontrast, og dersom det finst ein omgrepsleg nærleik mellom dei ulike referentane,⁵ reknar eg det som metonymi. Eg vil for kvart tilfelle eg presenterer, grunngi kvifor eg finn ein slik kontrast.

For å gjere ei ytterlegare avgrensing av analysen vil eg i denne artikkelen berre diskutere dei metonymitypane eg finn meir enn eitt tilfelle av hjå kvar forfattar, det vil seie dei eg finn meir enn eitt døme på i dei aktuelle frasane eg undersøker. Desse vert diskuterte i det følgjande.

4 Analyse av tekstane

I dette kapitlet vil eg presentere resultata av metonymianalysen. I analysen vert det gjort greie for ulike metonymiske framstillingar av kategorien MUSLIM. Effekten av desse framstillingane vert diskutert i neste kapittel. Analysen vert strukturert etter forfattar, slik at eg fyrst omtalar metonymiane frå Helgheim og deretter Jensen.

4.1 Jon Helgheims metonymiar

I Helgheim1 og Helgheim2 vert grovt sett dei same metonymiane brukte, men sistnemnde tekst inneheld færre døme då han er kortare. Frå dei to tekstane kan to metonymitypar identifiserast: RELIGION FOR TILHØYRAR og KATEGORI FOR UTVAL AV KATEGORI. Desse vil eg gi døme på i det følgjande.

RELIGION FOR TILHØYRAR

Denne metonymien kjem til uttrykk ved at nemningar for religionen islam vert brukte som metonymiske kjelder for tilhøyrarar av islam, altså muslimar. Døme (1)–(3) er frå Helgheim1:⁶

- (1) De [opportunistiske sosialister og konservative muslimere] ønsker ikke en debatt om hvorfor en stor andel nordmenn er skeptiske til **islam og dens påvirkning på landet**.
- (2) Uansett er hovedproblemet i dag alle de som bortforklarer **de åpenbare utfordringene med islam**, ikke de få som tør å kritisere islam.
- (3) **Demografiske endringer, og spesielt islam**, har vært og er tabu i norske medier.

I døme (1) vert islam brukt som metonymisk kjelde for å peike på muslimar. Om ein definerer ein religion som ei tru, følgjer det at ei tru i seg sjølv ikkje kan ha påverknad på eit land. Om ho har det, er det i så fall gjennom menneske som vedkjenner seg

⁵ Framfor omgrepsleg likskap, som metaforar byggjer på.

⁶ Uthevinga i alle døme er mine.

denne trua. Uttrykket er i alle høve generisk, og ein kan ikkje avgjere kva eller kva slags muslimar Helgheim meiner ein stor andel nordmenn er skeptiske til.

I døme (2) vert islam nemnd to gongar. I det fyrste tilfellet nemner Helgheim «de åpenbare utfordringene med islam». Her går han ikkje noko meir inn på kva desse utfordringane er, og ein kan ikkje fullt ut avgjere kva aspekt av islam som utgjør utfordringane han snakkar om. Truleg knyter dei aktuelle utfordringane seg til nokre aspekt ved islam, men kva for aspekt kan me ikkje vite sidan det her vert brukt eit generisk uttrykk. Dei døma på kritikkverdige tilhøve han nemner i teksten, knyter seg alle til noko eit utval muslimar har gjort eller sagt. Ordet *islam* kan her altså sikte metonymisk til praksisar hjå somme muslimar og ikkje gudstrua islam i seg sjølv. Alternativt kan ein tenkje seg at Helgheim sitt omgrep om islam er abstrahert ut frå nokre saliente eksemplar og praksisar. Tilsvarende tilhøve har ein i slutten av dømet «de få som tør å kritisere islam». Her òg er det truleg meir spesifikke aspekt ved islam som desse få kritiserer, ikkje trua islam, eller alle undertypar av religionen. Tilsvarende døme med konstruksjonen «kritisere islam» førekjem òg to andre stadar i teksten.

I døme (3) har me to samverkande metonymiar. Her er islam framstilt som ei demografisk endring. På den eine sida peiker *islam* her metonymisk på muslimar, og på den andre sida peiker *demografisk endring* metonymisk på innvandring. Det utsegna kommuniserer, er altså at innvandring av muslimar har vore og er tabu i norske medium.

KATEGORI FOR UTVAL AV KATEGORI

Denne metonymien kjem til uttrykk ved at uavgrensa, generiske uttrykk vert brukte som metonymiske kjelder for avgrensa grupper, altså at ein overordna kategori vert aktivert i omtalen av noko som gjeld eit avgrensa utval av kategorien. Døme (4)–(6) er frå Helgheim¹, (7) frå Helgheim²:

- (4) Det er få andre grupper som møter like mye forståelse når de fronter holdninger som samfunnet ellers har kvittet seg med, som **muslimer** gjør.
- (5) Tidligere undersøkelser på holdningene til **muslimer i Europa**, gjennomført av WZB Berlin Social Science Center, indikerer at **majoriteten av muslimer i Europa** har antidemokratiske holdninger og foretrekker heller å leve under Sharia enn den nasjonale lovgivningen i landet de bor i.
- (6) I dagens samfunn vil en kristen gutt som står frem som homofil i sitt miljø, bli hyllet som en helt av samfunnet. Dersom den samme gutten antyder at **muslimer** bør reevaluere **sitt syn** på homofile, bedriver han plutselig hets, hatprat eller islamofobi.
- (7) Når **konservative muslimer** nekter å håndhilse på kronprinsen, når skoler bare serverer halalmat, når jenter og gutter skilles i undervisning, eller når bruk av barnehijab blir sett på som frihetskamp, er det naturlig at det vekker reaksjoner.

I døme (4) skriv Helgheim at muslimar møter forståing når dei frontar haldningar som samfunnet elles har kvitta seg med. I dette tilfellet framstår muslimar som ei samla gruppe med dei same haldningane – haldningar som ifølgje Helgheim er unike for muslimar, då dei ikkje finst i samfunnet elles. For det fyrste er det her lite truleg at haldningane som Helgheim snakkar om, berre finst mellom muslimar, dersom dei då ikkje er spesifikt knytte til gudstrua islam. For det andre kan det umogleg vere slik at Helgheim siktar til alle haldningar som muslimar har, for mange av desse haldningane finst naturlegvis i samfunnet elles. Det må med andre ord vere snakk om ei gruppe haldningar, og då kan ein gå ut frå at det ikkje er alle muslimar som har desse haldningane. Altså er det i realiteten eit utval muslimar som har desse haldningane, og Helgheim sin bruk av det generiske uttrykket *muslimar* vert difor ei metonymisk kjelde som peiker på ei avgrensa gruppe.

I døme (5) viser Helgheim til ein studie av haldningar mellom muslimar i Europa. Her unnlèt han å nemne at studien berre vart utført på muslimar av tyrkisk eller marokkansk avstamming, i seks utvalde land i Europa. Noreg var ikkje eit av desse (Koopmans 2014). Studien presiserer sjølv at han ikkje er meint å vere representativ for dei landa han vart utført i, ei heller for Europa som heile (Koopmans 2014, 7). Når Helgheim brukar uttrykket *muslimar i Europa*, vert eit stort og mindre avgrensa uttrykk brukt metonymisk for å peike på det som i realiteten er eit mykje meir avgrensa utval (muslimar med tyrkisk eller marokkansk avstamming i seks ulike land i Vest-Europa). Denne metonymien har ein retorisk effekt sidan få lesarar vil vere i stand til å identifisere dette som ein metonymi.⁷

I døme (6) omtalar Helgheim «muslimar [...] sitt syn på homofile». At possessiven *sitt* står i eintal heller enn fleirtal *sine syn*, tyder på at Helgheim oppfattar at muslimar har eitt einaste felles syn på homofile. Her festar han seg ved ein salient eigenskap med somme muslimar – at dei er skeptiske til homofili – og brukar dette for å skildre kategorien MUSLIM som heile. Den homofobe muslimen er ein stereotypi som Helgheim brukar til å representere kategorien MUSLIM. At muslimar har eitt felles syn på homofili, stemmer moglegvis med Helgheims oppfatning av muslimar, men det stemmer ikkje med den verkelege kategorien muslimar, der det sjølv sagt finst både muslimar som identifiserer seg sjølve som homofile, og muslimar som har eit liberalt syn på homofili. Ein kan difor lese dette som ein metonymi der den metonymiske kjelda *muslimar* tilskriv ei uavgrensa gruppe muslimar homofobi, medan uttrykket i røynda peiker på eit avgrensa utval. Her er det ikkje med naudsyn slik at Helgheim har hatt

---

⁷ Det er sjølv sagt ikkje mogleg å vite om Helgheim sjølv er medviten om detaljane i studien, men dette har lite å seie for kva effekt utsegna har for lesarar.

som føremål å gjere eit referensielt byte, men ein person med nokolunde nyansert forståing av islam kan like fullt tolke det slik.

I døme (7) brukar Helgheim uttrykket *konservative muslimer* til å referere til tre spesifikke kvinner som ikkje ville ta kronprinsen i handa under eit møte i moskeen Al-Noor Islamic Centre i 2019. Uttrykket (*konservative muslimer*) er altså langt mindre avgrensa enn referenten (dei tre einskilte kvinnene), og vi har òg her ein metonymi.

Ein kan argumentere for at metonymiane som Helgheim brukar, tener til å slå muslimar i hartkorn med kvarandre. Helgheim tek utgangspunkt i saliente eigenskapar eller handlingar ved eit avgrensa tal muslimar – til dømes å fordøme homofili eller å nekte å handhelse på folk av motsett kjønn – og lèt desse stå som døme på typisk muslimsk tankegods eller åtferd. Ein kan ikkje fullt ut vite om desse metonymiane reflekterer Helgheim sitt faktiske omgrep om muslimar, men tekstane hans er like fullt med på å knyte desse eigenskapane til muslimar og såleis skape stigmatiserande bilete av dei. Formuleringane tyder på at Helgheim ikkje har noko problem med å få desse handlingane og eigenskapane til passe i hop med sitt eige omgrep om muslimar. Frå dette kan ein trekkje ei slutning om at det ikkje finst nokon kontrast mellom Helgheims preformulerte prototype på ein muslim og dei døma han trekkjer fram med homo-skeptisisme og handhelsenekt. Helgheim uttrykkjer med andre ord ikkje ei oppfatning av at det er uvanleg for ein muslim å nekte å handhelse, truleg fordi dette er heilt i tråd med det abstraherte omgrepet om islam som kjem til uttrykk i teksten.

Metonymien KATEGORI FOR UTVAL AV KATEGORI kan både vere av partonomisk og taksonomisk art. Bruken av ubunden form fleirtal *muslimar* tek korkje omsyn til ulike underkategoriar av muslimar eller ulike delmengder av muslimar. Sånn sett bidreg denne metonymien til å viske vekk innbyrdes variasjon og motsetningar mellom muslimar. Radden (2005) påpeiker at bruk av generiske uttrykk for grupper med menneske i ubunde fleirtal ofte baserer seg på mangelfulle, subjektive erfaringar og bidreg til å etablere sosiale stereotypiar.

4.2 Siv Jensens metonymiar

Dei to viktigaste metonymiane i teksten til Jensen er INDIVID FOR GRUPPE og GENERISK FOR SPESIFIKK. I det følgjande analyserer eg nokre sentrale døme på kvar.

INDIVID FOR GRUPPE

Denne metoynimen kjem til uttrykk ved at eit individ vert framheva for å peike på eller representere ei større gruppe. Døme (8)–(11) er frå Jensen¹:

- (8) Mens det i Norge er en selvfølge at menn kan hilse på kvinner på samme måte de hilser på menn, er dette utenkelig for **en offisiell representant for den islamske republikken**.
- (9) Slik som Rådet for sykepleieetikk gjorde, da det ble klart at **en muslimsk sykepleierstudent** ikke ønsket å servere mat som inneholdt grisekjøtt. Et uakseptabelt særkrav som måtte avvises, svarte rådet. For meg var det et lyspunkt.
- (10) På samme måte var det også et lyspunkt da **en muslimsk vikarlærer** ved Ekeberg barneskole ikke fikk forlenget sitt vikariat, etter at han nektet å håndhilse på kvinner av religiøse årsaker.
- (11) Tilfeldighetene gjorde at det samme dag utspant seg en lignende, men enda mer symboltung hendelse, da Kronprins Haakon besøkte Al-Noor Islamic Centre. Der nektet **tre kvinner** å håndhilse på han, men benyttet samme hilsen som Mohammad Javad Zarif.

I dømene (8)–(11) lyftar Jensen fram ulike muslimske individ. For å analysere disse som metonymiske kjelder, treng ein å sjå på konteksten som heile. Siv Jensen skriv om snik-islamisering og nemner ulike dømene på det ho meiner representerer dette. Mange av døma dreier seg om handlingar som einskilde muslimar har utført. Jensen ønskjer å åtvare om ein tendens, nemleg at islam får større og større spelerom i Noreg, og at det norske samfunnet tilpassar seg muslimske skikkar. Ein kan difor tolke det som at Jensen brukar dei aktuelle muslimske individa som representantar for kategorien MUSLIM, i og med at handlingane deira vert framstilte som «islamske særkrav».

I dømene (8) omtalar Jensen ein episode der utanriksministeren i Iran, eller «en offisiell representant for den islamske republikken», har nekta å ta ein kvinneleg stortingsrepresentant i handa. Mannen vert her generalisert til å representere alle muslimar i Iran, eller i det minste eit særtrekk ved muslimar i Iran: Dei handhelser ikkje på folk av det motsette kjønnet. Jensen nemner fleire gongar at mannen kjem frå eit islamsk prestestyre. Mannen representerer religionen islam og muslimar som gruppe og inngår såleis i ei metonymisk framstilling av kategorien MUSLIM.

I dømene (9) og (10) plukkar Jensen fram to individ med bestemte yrkestitlar. Desse har begge gjort noko som Jensen identifiserer som ein type islamsk særkrav. Deira åtfærd vert altså generalisert til å tyde muslimsk åtfærd, og individa vert begge trekte fram som representantar for muslimar som gruppe.

I dømene (11) omtalar Jensen ei hending som truleg har danna utgangspunkt for teksten ho skriv. Her trekkjer ho fram tre kvinner som «nektet» å handhelse på kronprins Haakon. Desse tre kvinnene vert til liks med individa i dømene (9) og (10) trekte fram som representantar for kategorien MUSLIM, og det å nekte å helse på folk av motsett kjønn vert gjennom desse døma framstilt som ein typisk muslimsk eigenskap.

Gjennom bruk av metonymien INDIVID FOR GRUPPE generaliserer og abstraherer Jensen kategorien MUSLIM ut frå åtferda til einskilde individ. Ho unnlèt å ta eksplisitt stilling til kor typiske desse individa er for gruppa reelt sett, og ein må som lesar trekkje denne slutninga sjølv. Ved nærare undersøking vert det klart at individa figurerer i teksten hennar for å understøtte eit bestemt argument. Uavhengig av kor typiske desse individa reelt sett er, vert dei kor som er trekte fram av Jensen som representantar for muslimar og islam. Såleis kjem det i Jensen sin tekst til syne eit omgrep om muslimar basert på nokre få saliente døme Jensen har handplukka, ikkje på kva som eventuelt er representativt for den verkelege gruppa med muslimar ute i verda.

GENERISK FOR SPESIFIKK

Denne metonymien kjem til uttrykk ved at eit generisk uttrykk for ein overordna kategori vert brukt for å peike på ein meir spesifikk underordna kategori. Døme (12)–(15) er frå Jensen1:

- (12) Godtar vi at **personer** nekter å håndhilde på det motsatte kjønn, godtar vi religiøse særkrav.
- (13) Problemet er større når **nordmenn** nekter å håndhilde på det motsatte kjønn.
- (14) Det er dette som er essensen når jeg har snakket om snikislamisering. At vi indirekte eller direkte tilpasser oss uskikker og **religiøse særkrav** i forståelsens navn.
- (15) Jeg tør ikke tenke tanken på om noen hadde fortalt Betzy at vi over 100 år senere ville diskutere om små barn må dekke seg til med sjal for å skjule seg for menn - fordi vi skulle vise forståelse for **religioner som aldri har brydd seg om likestilling**.

I døme (12) brukar Jensen uttrykket *personer* for å referere til tre muslimar (pluss den iranske utanriksministeren). Jensen skriv ikkje om kven som helst, teksten hennar handlar om snikislamisering. Det er difor rimeleg å tolke at *personer* fyrst og fremst peiker på desse muslimane. Uttrykket *personer* er difor mykje meir generelt enn kva det er nærliggjande å tolke at det viser til. Her har me altså ein taksonomisk metonymi: Ein overordna kategori vert brukt som stadfortredar for ein meir spesifikk kategori lenger nede i taksonomien.

I døme (13) omtalar ho dei tre muslimane som nekta å helse på kronprins Haakon med uttrykket *nordmenn*. Her igjen brukar ho ein overordna kategori NORDMENN for å peike på ein underordna kategori MUSLIMSKE NORDMENN. Jensen nemner ikkje eksplisitt at desse nordmennene er muslimar, men framhevar snarare handlinga deira som teikn på snikislamisering, noko som implisitt fortel lesaren at dei er muslimar. Jensen framhevar truleg nasjonaliteten deira for å understreke at haldningane deira har kome til Noreg gjennom innvandring.

I dømme (14) brukar Jensen uttrykket *religiøse særkrav* for å peike på muslimske særkrav. Ho brukar dette uttrykket for å definere omgrepet snikislamisering. Omgrepet på si side rommar truleg ikkje kristne eller jødiske særkrav, og *religiøse særkrav* må difor tolkast som ei metonymisk kjelde til muslimske særkrav.

I dømme (15) brukar Jensen uttrykket *religioner* for å sikte til den bestemte religionen islam. Dette kan ein utleie gjennom at Jensen nemner små barn som må dekkje seg til med sjal, ein eigenskap ho tidlegare i same tekst har identifisert som distinkt muslimsk. Ho trekkjer dessutan fleire gongar fram at muslimske skikkar går på akkord med likestilling, og det er difor nærliggjande å tolke at det særleg er islam ho meiner når ho skriv *religioner som aldri har brydd seg om likestilling*.

I metonymien GENERISK FOR SPESIFIKK nyttar Jensen kategoriar som er taksonomisk sett overordna dei ho refererer til. På same måte som Helgheim brukar ho her ubunde fleirtal om eit avgrensa sett med individ. Ho brukar termene *personer*, *nordmenn*, *religiøse særkrav* og *religioner* om høvesvis muslimar og islam. Muslimane det er snakk om, er definitivt både nordmenn og personar, så det er ikkje noko referensielt byte i dette høvet. Snarare er det kontekstuelle tilhøve som indikerer at Jensen framhevar desse personane nett fordi dei er muslimar. Jensen omtalar handhelsenekten som 'personer' og 'nordmenn' står for, for å argumentere for eit bestemt synspunkt: at det norske samfunnet tilpassar seg muslimske skikkar som ikkje høyrer heime her. Difor er det òg relevant at muslimane er nordmenn, for det tyder at kategorien NORDMENN har endra seg gjennom å få medlemmar som på religiøst grunnlag ikkje handhelser på kronprinsen.

Sameleis er *religiøse særkrav* og *religioner* fyrst og fremst knytt til islam. Jensen brukar termen *religiøse særkrav*, men ho er utelukkande interessert i muslimske særkrav, og det ho ser som problematisk åtferd hjå muslimar, noko termen *snikislamisering* heilt tydeleg illustrerer. Moglegvis brukar ho generiske uttrykk ikkje berre for å generalisere åtferda til dei aktuelle individa, men òg for å gi inntrykk av at ho ikkje gir muslimar negativ forskjellsbehandling, og at ho ville vore vel så kritisk om dei same «uskikkane» fanst i ein annan religion.

5 Avsluttande diskusjon

I diskusjonen vil eg kome attende til spørsmålet om metonymibruken knytt til muslimar i materialet kan seiast å vere dømme på islamofobi. Bangstad (2011, 259) definerer éi form for islamofobe ytringar som «ytringer som utgår fra en essensialistisk forestilling om hva islam 'er', og en deterministisk forestilling om at muslimer 'tenker og handler' i pakt med denne forestillingen om hva islam 'er'». Dømme (15) passar til dels overeins med denne definisjonen. Jensen brukar her uttrykket «religioner som aldri

har brydd seg om likestilling». Her trekkjer ho fram undertrykking av kvinner som ein vesentleg eigenskap ved religionen islam, og ho stadfestar kategorisk at islam aldri har brydd seg om likestilling. Sjølv om denne utsegna har fellestrekk med islamofobe ytringar, der det ofte er ein utanforståande som definerer kva eigenskapar som gjeld for islam som heilskap, så er det ikkje med naudsyn essensialistisk. Jensen peiker på det ho ser som ein manglande verdi i islam, men ho seier ikkje at tilhengjarar av islam ikkje kan vere opptekne av likestilling. Ho legg altså ikkje for dagen ei deterministisk førestilling av at muslimar tenkjer og handlar i pakt med denne sida av religionen islam. Ytringa kvalifiserer difor ikkje som islamofob i høve til Bangstads definisjon.

Eg finn ingen klart islamofobe ytringar i materialet. Noko dei to politikarane gjer i staden, er å handplukke muslimske individ som dei lèt representere kategorien som heile. Dei framhevar på denne måten bestemte sider ved tilhengjarar av islamsk tru. I Helgheim og Jensen sine tilfelle er det åtferd som dei meiner er i konflikt med den norske levemåten, som vert trekt fram, og som vert attribuert til islam. Desse framstillingane stør opp under metonymiske modellar for kategorien MUSLIM som byggjer på typiske eller saliente eksemplar, eller stereotypiar.

Ein metonymi som på sett og vis er til stades i alle framstillingar av muslimar, og som eg difor vurderte som sekundær til dei andre metonymiane i materialet, er RELIGIØS TILHØYRSEL FOR PERSON. Denne gjennomsyrrar særskild tekstane til Helgheim. Å omtale ein person som ein muslim er å framheve den religiøse tilhøyrsele til personen. Vedkomande vert på denne måten «reduert» til å vere ein representant for ein religion. Når ein skildrar handlingar gjort av muslimar, går ein ganske langt i å ynte om at den religiøse overtydinga til personen er relevant i høve til handlinga som vert skildra. Dette kan verte tolka som at personen utfører handlinga *fordi* vedkomande har ei spesifikk religiøs overtyding, eller i det minste at det finst eit viktig samband mellom religionen og handlinga. Når Helgheim og Jensen så handplukkar individ etter to kriterium: at dei har avvikande åtferd, og at dei er muslimar, er dette ei medviten fordøming av muslimar som gruppe. Det ville truleg vore mykje lettare å finne muslimske individ utan avvikande åtferd, eller personar med avvikande åtferd som ikkje er muslimar. Gjennom tekstane sine framstiller Jensen og Helgheim det som noko særskilt muslimsk å ha avvikande åtferd, noko som bidreg til å stigmatisere muslimar og konstruere sosiale stereotypar knytte til denne kategorien av menneske.

Eit anna funn er at både Jensen og Helgheim brukar generiske og uavgrensa uttrykk for å referere til avgrensa undergrupper av muslimar. Dette er døme på taksonomisk metonymi der heile det taksonomiske treet som utgjer kategorien MUSLIM, vert aktivert i omtale av referantar som tilhøyrer ei spesifikk grein. Ein analogi kan vere å konsekvent bruke den overordna termen *kristne* i omtale av mormonarar, ortodokse kristne og medlemmar av trussamfunnet Jehovas Vitne. Denne forma for taksonomisk

metonymi viskar vekk både formidabel variasjon og kompleksitet internt i den overordna kategorien.

Som nemnt i kapittel 3 er ein viktig kritikk av omgrepet 'islamofobi' at det gir eit feilaktig inntrykk av at det finst ein einskapleg storleik ved namn islam (Bangstad 2014; Halliday 1999). Likevel forhold Jensen og Helgheim seg konsekvent til denne metonymisk konstruerte og einskaplege storleiken, der alle handlingar av individuelle muslimar kan gi grunnlag for kritikk og fordøming av muslimar og islam generelt.

I denne artikkelen har eg gjort ein kritisk metonymianalyse av tre kronikkar, skrivne av ein dåverande finansminister, Siv Jensen, og ein innvandringspolitisk talsperson, Jon Helgheim. Analysen identifiserer hovudsakleg taksonomisk metonymi knytt til muslimar og islam, der politikarane anten lèt einskilde individ representere kategorien eller brukar overordna uttrykk for å skildre underordna kategoriar. Sistnemnde finn ein gjennom utsegner som seier noko generelt om muslimar, og som såleis avspeglar ein abstrahert kategori for ei røyndleg gruppe menneske. Desse generelle utsegnene er ikkje med naudsyn brukte som eit medvite retorisk verktøy, men dei kan ha ein viktig retorisk effekt, nemleg at lesarane umedvite lèt den abstraherte utgåva som kjem til syne i teksten, justere deira eiga abstraherte forståing av islam.

Artikkelen er eit skritt på vegen til å styrkje metonymianalyse som metode for å undersøkje politiske diskursar kritisk. Som påpeika er metonymi eit særleg effektivt retorisk verktøy, og metonymiar kan sjølv med ein analytisk og omhyggjeleg framgangsmåte vere vanskelege å få auge på (Littlemore 2015, 99–100). Samstundes kan dei føre med seg implisitte premiss og framstillingar med generaliserande og myteskapande effekt, slik som det er tilfelle i dei tekstane eg har analysert her. Dei kan rett og slett bidra til «snikstigmatisering».

Materialet som er analysert i denne artikkelen er henta frå ålmenne norske mediekanalar, som *NRK*, *VG* og *Aftenposten*. Liknande analysar kan gjerne gjerast på andre diskursar, og med andre konsentrasjonsområde. Dette kan bidra til å gjere både studentar, forskarsamfunnet og storsamfunnet merksame på korleis språkbruk kan måle bestemte stigmatiserande bilete av ulike grupper med menneske.

Referansar

- Bangstad, Sindre. 2011. «Islamofobi, rasisme og religionskritikk». *Kirke og kultur* 116 (4): 247–266.
- Bangstad, Sindre. 2014. «Islamofobi og rasisme». *Agora* 31 (3-4): 5–29.
- Biernacka, Ewa. 2013. «A discourse dynamics investigation of metonymy in talk». Doktorgradsavhandling, The Open University.

- Evans, Vyvyan og Melanie Green. 2006. *An Introduction to Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ghozlan, Basim. 2018. «Den islamske troen». *Islam.no*. Sist besøkt 4. januar 2021. http://islam.no/om_islam/read/324/den-islamske-troen.
- Halliday, Fred. 1999. «'Islamophobia' reconsidered». *Ethnic and Racial Studies* 22 (5): 892–902.
- Helgheim, Jon. 2019. «Islamkritikk og hersketeknikk». *NRK Ytring*. Publisert 15. august 2019. <https://www.nrk.no/ytring/islamkritikk-og-hersketeknikk-1.14661802>.
- Helgheim, Jon. 2019. «Det er nok nå, Abid Raja! ». *Aftenposten*. Publisert 18. september 2019. Atekst.
- Ferrari, Federica. 2007. «Metaphor at work in the analysis of political discourse: investigating a preventive war'persuasion strategy». *Discourse & Society* 18 (5): 603–625.
- Jensen, Siv. 2019. «Dette er snikislamisering». *VG*. Publisert 2. september 2019. Atekst.
- Koller, Veronika. 2014. «Cognitive linguistics and ideology». I *The Bloomsbury Companion to Cognitive Linguistics*, redigert av Jeanette Littlemore og John R. Taylor, 234–253. New York: Bloomsbury.
- Koopmans, Ruud. 2014. «Religious Fundamentalism and Hostility against Out-Groups: A Comparison of Muslims and Christians in Western Europe». *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41 (1): 33–57. DOI: 10.1080/1369183X.2014.935307
- Lakoff, George. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Littlemore, Jeanette. 2015. *Metonymy: Hidden Shortcuts in Language, Thought and Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mannsåker, Helga. 2018. «Når psykiatritermar vert metaforar: Ein kasusstudie av uttrykket 'politisk autisme'». *Norsk lingvistisk tidsskrift*, 36 (1): 95–137.
- Meadows, Bryan. 2006. «Distancing and showing solidarity via metaphor and metonymy in political discourse: a critical study of American statements on Iraq during the years 2004–2005». *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines* 1 (2): 1–17.
- Moscovici, Serge og Gerard Duveen. 2001. *Social Representations: Explorations in Social Psychology*. New York: New York University Press.
- Paulsen, Mikkel Ekeland. 2018. «'Den neste hevnlystne terroristen kan lure bak det neste hjørnet': Kritisk metafor- og metonymianalyse av det politiske ordskiftet rundt terror». Masteroppgåve, Universitetet i Bergen.
- Pragglejaz-Group. 2007. «MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse». *Metaphor and Symbol* 22 (1): 1–39. DOI: 10.1080/10926480709336752

- Radden, Günter. 2005. «The Ubiquity of Metonymy». I *Cognitive and Discourse Approaches to Metaphor and Metonymy*, redigert av José Luis Otal Campo, Ignasi Navarro I Ferrando og Begoña Bellés Fortuño, 11–28. Castelló de Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I.
- Rosch, Eleanor. 1973. «Natural categories». *Cognitive Psychology* 4 (3): 328–350. DOI: 10.1016/0010-0285(73)90017-0
- Seto, Ken-Ichi. 2011. «Metonymic polysemy and its place in meaning extension». I *Polysemy*, redigert av Brigitte Nerlich, Zazie Todd, Vimala Herman og David D. Clarke, 195–215. Berlin: De Gruyter Mouton. DOI: 10.1515/9783110895698.195
- Strøm, Marianne Sørlie. 2020. «Oppdaterte tall 2010-2019 fra Dødsårsaksregisteret». *Folkehelseinstituttet*. Publisert 17. desember 2020.
<https://www.fhi.no/hn/helseregistre-og-registre/dodsarsaksregisteret/oppdaterte-tall-20102019-fra-dodsarsaksregisteret/>
- Vogt, Kari. 2019. «Islam». *Store Norske Leksikon*. Sist besøkt 04. januar 2020.
<https://snl.no/islam>
- Warren, Beatrice. 2002. «An alternative account of the interpretation of referential metonymy and metaphor». I *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, redigert av René Dirven og Ralf Pörings, 113–130. Berlin og New York: Mouton de Gruyter. DOI: 10.1515/9783110219197

Abstract

The category MUSLIM is highly political, and its properties have been a contentious issue in Western politics for centuries. In the aftermath of a terrorist attack against a Norwegian mosque in 2019, Norway saw a round of debate concerning *islamophobia* and *stealth islamisation*. In this article, the author analyses metonymic representations of Muslims in three opinion pieces from this debate, authored by two Members of Parliament from the right wing party “Framstegspartiet” (The Progress Party). In each piece there are metonymies that reflect how the respective politicians conceptualise Islam, i.e. what actions and attitudes they perceive and highlight as typical for Muslims. In the opinion pieces, metonymy is employed to generalise the actions and attitudes of a definite selection of muslim individuals to Muslims as such. Although there are no instances of islamophobic metonymy use, the politicians propagate a generally stigmatic concept of Muslims.

Mikkel Ekeland Paulsen
Universitetet i Bergen
mikkel.paulsen@uib.no